

وزارت علوم، تعلیمات و فناوری
پژوهشگاه مطالعات
امنیت و پیشرفت
I.S.D.S

متن و فرامتن سند استراتژی امنیت ملی عراق (۲۰۲۵-۲۰۳۰)

ابراونگار ۱۶۶ | مرداد ۱۴۰۴

پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت

پژوهشکده ابرار معاصر تهران

متن و فرامتن سند استراتژی امنیت ملی عراق (۲۰۲۵-۲۰۳۰)

ابرا رنگار ۱۶۶

پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت
پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران
۱۴۰۴

متن و فرامتن سند استراتژی امنیت ملی عراق (۲۰۲۵-۲۰۳۰)

تدوین و انتشار: پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران

تاریخ انتشار: مرداد ۱۴۰۴

تلفن و دورنگار: ۸۸۹۱۲۴۳۶-۸۸۹۰۱۹۵۷

نشانی اینترنت: www.tisri.org

تیراژ: محدود

خلاصه مدیریتی

- نخست‌وزیر عراق، مدتی پیش، از استراتژی امنیت ملی این کشور در دوره سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰ میلادی رونمایی کرد. این استراتژی که با شعار «اول عراق» منتشر گردیده، راهبردی برای تأمین منافع ملی عراق، گسترش مناسبات این کشور در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی و مواجهه با چالش‌های گوناگون حوزه امنیت ملی عراق معرفی شده است.

- تأکید بر حفاظت از حاکمیت و منافع ملی؛ تقویت نهادهای دولتی و انحصار سلاح در اختیار دولت؛ تقویت امنیت و ثبات داخلی؛ مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی؛ سیاست خارجی متوازن؛ توسعه اقتصادی؛ مشارکت اجتماعی و توجه به نهادهای مدنی از جمله نکات مهم این سند محسوب می‌شود.

- این سند را می‌توان در تداوم رویکرد دولت‌های عراق طی سال‌های اخیر ارزیابی و آن را تلاشی برای برندسازی ملی و حتی جناحی قلمداد کرد. فرامتن سند اما تأکید بر دو رویکرد «توازن‌گرایی در سیاست خارجی» و «تنوع‌بخشی در اقتصاد خارجی» است. بر این اساس، به‌نظر می‌رسد، سمت‌وسوی این دو رویکرد کلان، می‌تواند چالش‌ها و مخاطراتی برای گسترش روابط تهران و بغداد داشته باشد.

- آنچه فهم آن برای تهران حائز اهمیت به‌نظر می‌رسد این است که فارغ از سوگیری‌های پارلمان‌ها و دولت‌های منتخب در عراق و ورای سطح کارگزار، ساختار سیاسی در عراق به سمت منطقه‌گرایی، بازگشت به آغوش عربی و

تنوع بخشی در تأمین نیازهای اقتصادی در حرکت است. سند استراتژی امنیت ملی عراق را می توان برون داد چنین تحولی قلمداد کرد.

مقدمه

محمد شیاع السودانی، نخست‌وزیر عراق، ۲۲ می ۲۰۲۵، طی یک گفت‌وگوی رسانه‌ای، از استراتژی امنیت ملی عراق در دوره سال‌های ۲۰۲۵ تا ۲۰۳۰ میلادی رونمایی کرد. این استراتژی که با شعار «اول عراق» منتشر گردیده، راهبردی برای تأمین منافع ملی عراق، گسترش مناسبات این کشور در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی و مواجهه با چالش‌های گوناگون حوزه امنیت ملی عراق معرفی شده است. آنچه به‌نظر می‌رسد در این میان حائز اهمیت است، نخست بررسی برخی ابعاد و محورهای مهم این استراتژی و دوم نسبت آن با رویکردهای عراق در سیاست خارجی است که بر منافع جمهوری اسلامی ایران اثرگذار خواهد بود. در این نوشتار تلاش می‌شود با توجه به دو مسئله پیش‌گفته، به بخش‌هایی از سند استراتژی امنیت ملی عراق که ارتباط بیشتری با منافع ملی ایران دارد، اشاره شود.

بررسی کلی سند استراتژی امنیت ملی عراق

استراتژی امنیت ملی عراق، آنچنان که نخست‌وزیر این کشور در سخنانی به آن اشاره کرده است، محورهای مهمی دارد که ازجمله آنها می‌توان به حفاظت از حاکمیت و منافع ملی؛ تقویت نهادهای دولتی و انحصار سلاح در اختیار دولت؛ تقویت امنیت و ثبات داخلی؛ سیاست خارجی متوازن؛ توسعه اقتصادی؛ مشارکت اجتماعی و مقابله با تهدیدات نوظهور اشاره کرد. نخست‌وزیر عراق در مراسم رونمایی از استراتژی امنیت ملی عراق، ضمن

قدردانی از حمایت‌های هیئت مشورتی اتحادیه اروپا و سازمان‌های بین‌المللی در مراحل تهیه و تدوین این استراتژی گفت:

«این استراتژی، سند ملی اساسی برای تقویت و فعال‌سازی سیستم مدیریت منافع عالی دولت و محافظت از موجودیت آن برابر چالش‌ها و تغییراتی است که آن را از داخل و خارج تهدید می‌کند؛ و نیز تأمین منافع حیاتی آن و آماده‌سازی الزامات مناسب برای دستیابی به اهداف استراتژیک، منافع و روابط منطقه‌ای و بین‌المللی آن، مطابق با ماده ۱۱۰ قانون اساسی عراق است... اهمیت این استراتژی در حفاظت از منافع عالی ملی نهفته است که با توسعه سیستم امنیتی و دفاعی برای دستیابی به امنیت داخلی و خارجی، ایجاد یک اقتصاد قوی، متنوع و پایدار و ایجاد مشارکت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی متعادل و مؤثر، ضمن افزایش امنیت جامعه، حفاظت از تنوع و همزیستی مسالمت‌آمیز و اتخاذ یک سیستم خدماتی کارآمد که نیازهای مردم را برآورده می‌کند، نمایان می‌شود» (واع، ۲۲ می ۲۰۲۵).

«صبح النعمان» سخنگوی نخست‌وزیر عراق نیز طی سخنانی، استراتژی امنیت ملی عراق را برنامه‌هایی هماهنگ در عرصه‌های امنیتی، اقتصادی، خدماتی و روابط خارجی قلمداد کرد و با اشاره به اینکه مفاد آن با نظارت مستقیم مشاور امنیت ملی عراق و در تمامی وزارتخانه و نهادهای دولتی به اجرا گذاشته خواهد شد، افزود:

«توسعه سیستم امنیتی و دفاعی برای دستیابی به امنیت داخلی و خارجی، ایجاد یک اقتصاد توسعه‌ای متنوع و پایدار، تقویت و ایجاد مشارکت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی متنوع و مؤثر، افزایش امنیت جامعه، حفاظت از تنوع و همزیستی مسالمت‌آمیز و اتخاذ یک سیستم خدماتی که نیازها و خواسته‌های مردم عراق را برآورده کند، اشاره کرد... این طرح در

تمامی وزارتخانه و نهادهای دولتی و دستگاههای مربوطه با نظارت مستقیم مشاور امنیت ملی و دفتر امنیت ملی به صورت رسمی به اجرا گذاشته خواهد شد» (واع، ۲۸ می ۲۰۲۵).

به صورت کلی، بررسی استراتژی امنیت ملی عراق نشان می‌دهد این سند در تداوم رویکرد تقویت نهاد دولت و کارکردهای داخلی و خارجی آن در عراق تهیه و تدوین شده است. به عبارت دیگر، این استراتژی به برخی از کارکردهای اصلی و اساسی یک نظام سیاسی اشاره دارد که در شرایط عادی، تأکید بر آنها چندان حائز اهمیت نیست، اما دولت مرکزی عراق به دلیل مواجهه با چالش‌های گوناگون داخلی و خارجی، با اعلام آنها به دنبال تقویت جایگاه خود در ادراک بازیگران داخلی و خارجی است. بر این اساس، سند استراتژی امنیت ملی عراق می‌تواند گامی در راستای تقویت نهاد دولت و بهبود کارکردی آن در جامعه عراق باشد. علاوه بر این، به نظر می‌رسد مهم‌ترین بخشی که در این سند مورد توجه قرار گرفته، سیاست خارجی است و ادبیات سند نشان می‌دهد دولت عراق به دنبال ایفای نقش فعال‌تر در مناسبات منطقه‌ای، در عین دور ماندن از آسیب‌های آن است؛ چه اینکه نخست‌وزیر عراق، مدتی پیش در گفت‌وگو با روزنامه الاهرام مصر اظهار کرد: «ترجیح د/دیم پلی برای گفت‌وگو و نه میدانی برای تسویه حساب باشیم» (واع، ۲۷ می ۲۰۲۵).

با وجود این، به نظر می‌رسد پیچیدگی‌های اجرا و پیشبرد استراتژی امنیت ملی عراق قابل توجه باشد. آنچنان که یکی از نقاط ضعف این استراتژی را کم‌توجهی به سازکارهای اجرایی و جزئیات آن می‌دانند. بر این اساس، تمرکز بر اهداف کلان در این استراتژی بیشتر مورد توجه بوده و شاخص‌هایی نیز برای سنجش پیشبرد آن ارائه نشده است که می‌تواند آن را در ورطه فقدان بازخوردهی و ارزیابی نقادانه قرار دهد. علاوه بر این، برخی رقابت‌های سیاسی،

پیرامون عملکرد مشاور امنیت ملی عراق و کنش‌های وی در سیاست منطقه‌ای، می‌تواند اجرای این سند را با اخلال روبه‌رو سازد.

محورهای مهم فرامتنی سند استراتژی امنیت ملی عراق

همانطور که پیشتر اشاره شد، در این بخش به محورهای مهمی از فرامتنی سند استراتژی امنیت ملی عراق (۲۰۲۵-۲۰۳۰) پرداخته می‌شود که می‌تواند واجد دلالت‌هایی برای جمهوری اسلامی ایران باشد.

الف) توازن‌گرایی در سیاست خارجی

مهم‌ترین خصلت سیاست خارجی عراق را می‌توان رویکرد توازن‌گرایانه در روابط خارجی قلمداد کرد. در این چهارچوب، عراق، خود را متعهد به ایجاد روابط مثبت و سازنده با کشورهای گوناگون دانسته و بدون توجه به رقابت محورهای متخاصم در غرب آسیا و حتی نظام بین‌الملل، تلاش می‌کند با همه بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای به تعریف منافع مشترک در زمینه‌های گوناگون بپردازد (Şendağ and Özdemir, 2021: 6). این ویژگی به‌ویژه طی دوره پس از عملیات طوفان‌الأقصى بیشتر نمایان شد که طی آن دولت، مرجعیت و بخش گسترده‌ای از احزاب شیعه، سنی و کرد، صرفاً و حداکثر به اجرای گام‌های دیپلماتیک در مواجهه با چالش جنگ رژیم صهیونیستی علیه فلسطین، لبنان، یمن و ایران پرداختند.

از منظر کنشگران عرصه سیاسی در عراق، توازن‌گرایی در سیاست خارجی، مسیر بازتعریف نقش منطقه‌ای این کشور دانسته می‌شود. عراق به‌عنوان کشوری در غرب آسیا، در همسایگی بازیگرانی چون ایران، ترکیه و عربستان، با ویژگی‌هایی چون تنگنای ژئوپلیتیکی و واقعیت‌هایی چون سقوط نظام سیاسی در آغاز هزاره سوم میلادی و اشغال ازسوی یک بازیگر

فرامنطقه‌ای، ناگزیر از پیگیری رویکرد موازنه‌گرا در سیاست خارجی و پرهیز از قرارگیری در هرگونه ائتلاف‌ها و محوربندی‌های منطقه‌ای است. در سطح منطقه‌ای، رقابت‌های منطقه‌ای همواره بر عراق اثر داشته است که مهم‌ترین ظهور و بروز آن را می‌توان نارضایتی دولت‌های عربی از افزایش روابط تهران و بغداد پس از سقوط رژیم بعث دانست (کیسین و همکاران، ۱۳۸۲: ۹۸). در سطح بین‌المللی نیز مانند بسیاری از کشورهای دیگر، عراق در معرض فشارهای سیستمی، محدودیت انتخاب در سیاست خارجی و کنش‌پذیر در عرصه سیاست بین‌الملل است؛ چه‌اینکه طی سال‌های اخیر، بغداد بیش از آنکه بازیگری دور میز باشد، موضوعی روی میز قدرت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است. اگرچه زمینه‌ها و دلایل گوناگونی برای شکل‌گیری و نضج این رویکرد در سیاست خارجی عراق قابل اشاره است، به‌نظر می‌رسد اما شاید خیزش گروه تروریستی داعش در غرب آسیا، تسلط آن بر سوریه و گسترش جغرافیایی این گروه به عراق از یک‌سو، و منازعه تهران و واشینگتن در منطقه و نگرانی شدید بغداد نسبت به تأثیرپذیری از آن، از سوی دیگر را بتوان مهم‌ترین دلایل پیگیری رویکرد سیاست خارجی توازن‌گرا از سوی عراق دانست.

به‌هرروی دولت‌های گوناگون در عراق، فارغ از میزان نزدیکی آنها به محورها و ائتلاف‌های منطقه‌ای، همواره تلاش داشته‌اند تا این رویکرد را دنبال کنند؛ چه‌اینکه در برنامه دولت‌های اخیر عراق در ابتدای استقرار بر مسئله توازن‌گرایی در سیاست خارجی تأکید شده است (Government of Iraq, 2020). به‌نظر می‌رسد کنشگران عرصه سیاست خارجی عراق، ورای تقسیم‌بندی‌های فرقه‌ای و جناحی، بر ضرورت دوری عراق از تنش‌ها و بحران‌های محیط پیرامونی تأکید دارند (حاجی‌یوسفی و وفایی‌فرد، ۱۴۰۲).

در این میان اما به نظر می‌رسد با توجه به فشار حداکثری طرف‌های غربی بر عراق در راستای کاهش روابط با ایران، سمت‌وسوی رویکرد توازن‌گرایانه عراق در سیاست خارجی، با هدف اصلاح مسیر گذشته، حرکت بیشتر در راستای گسترش روابط با محیط عربی و در اصطلاح، بازگشت به «آغوش عربی» است. نشست‌هایی مانند «کنفرانس همکاری و مشارکت بغداد»، میزبانی نشست اتحادیه عرب و سند استراتژی امنیت ملی عراق، نشانه‌هایی از پیگیری این رویکرد محسوب می‌شود. بر این اساس، بسیاری از مباحث سند استراتژی امنیت ملی از جمله تأکید بر دور ماندن از منازعات منطقه‌ای، لزوم حصر سلاح در اختیار دولت مرکزی، توسعه روابط خارجی با شرکای متعدد و ایجاد مشارکت‌های متوازن و متعادل بین‌المللی را می‌توان از همین زاویه مورد ارزیابی قرار داد.

ب) تنوع‌بخشی در اقتصاد خارجی

عراق به دلایل گوناگون، اقتصادی متکی به درآمدهای نفتی و وارداتی دارد. این مسئله، عراق را به دروازه ورود کالا و سرمایه‌گذاری از کشورهای گوناگون تبدیل کرده است. آنچه اما به نظر می‌رسد طی سال‌های اخیر مورد تأکید دولت‌های گوناگون و نیز مورد حمایت بازیگرانی چون آمریکا بوده، تنوع‌بخشی در روابط خارجی، به‌ویژه در تأمین نیازهای اساسی در حوزه انرژی است که روابط تهران و بغداد را هدف می‌گیرد.

به‌صورت کلی در حوزه سرمایه‌گذاری، به دلیل تحریم‌های گسترده آمریکا علیه ایران از یک‌سو و توان فنی شرکت‌های غربی از سوی دیگر، همسایگی ایران با عراق نتوانسته مزیت قابل توجهی برای تهران ایجاد کند. بر این اساس، تقریباً تمام عرصه‌های سرمایه‌گذاری در حوزه نفت، گاز، پتروشیمی، بندر، راه و ساختمان، در اختیار شرکت‌هایی از چین، امارات، آمریکا، آلمان، کره

جنوبی، فرانسه، ترکیه و مصر است. علاوه بر اینکه برخی پروژه‌های منطقه‌ای مانند «مشرق عربی» با حضور عراق، مصر و اردن را باید در همین چهارچوب ارزیابی کرد.

در حوزه تأمین انرژی و واردات کالایی اما، ایران جایگاه مهمی در عراق دارد؛ چه اینکه حدود یک چهارم صادرات ایران به عراق است و از این منظر، عراق، جزو سه شریک نخست ایران محسوب می‌شود. با وجود این، به دلیل اتکای بخش عمده‌ای از این تجارت به روابط بخش خصوصی دو کشور، طرف‌های منازعاتی ایران، فرصت‌های کمتری برای اثرگذاری بر این روابط در اختیار دارند. در این میان اما صادرات گاز و برق ایران به عراق، طی سال‌های اخیر، همواره در معرض تحریم‌های آمریکا و در نتیجه بلوکه شدن مطالبات ایران در عراق قرار داشته است. این وضعیت، اگرچه ناراضیانی در عراق، در هر دو سطح رسمی و عمومی دارد، اما بغداد ناگزیر از پیگیری سیاست‌های آمریکا در این زمینه است.

آنچه به نظر می‌رسد در سند استراتژی امنیت ملی عراق مورد توجه و تأکید قرار گرفته، تداوم همین مسیر است؛ چه اینکه نخست‌وزیر عراق در مراسم رونمایی از این سند، گفت: «این استراتژی ما را قادر می‌سازد تا اقتصادی قوی، متنوع و توسعه‌یافته بسازیم و شراکت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی متعادل و فعال ایجاد کنیم» (واع، ۲۲ می ۲۰۲۵). عراق هم برای کاستن از فشارهای آمریکا و هم برای تنوع‌بخشی به مبادی تأمین نیازهای اساسی - به‌ویژه دو کالای مهم برق و گاز و که در عراق می‌توانند دولت‌ها را جابه‌جا کنند - تلاش می‌کند به گسترش شرکای تجاری خود در منطقه و فرمانطقه بپردازد.

نتیجه‌گیری

سند استراتژی امنیت ملی عراق (۲۰۲۵-۲۰۳۰) که از سوی نخست‌وزیر این کشور رونمایی شد، مجموعه‌ای از اهداف و رویکردهای کلی است. این سند را در مجموع می‌توان در تداوم رویکرد دولت‌های عراق طی سال‌های اخیر ارزیابی و آن را تلاشی برای برندسازی ملی و حتی جناحی قلمداد کرد. فرامتن‌سند، تأکید بر دو رویکرد توازن‌گرایی در سیاست خارجی و تنوع‌بخشی در اقتصاد خارجی است. ارزیابی سند نشان می‌دهد مانند سال‌های اخیر، سمت‌وسوی این دو رویکرد کلان، می‌تواند چالش‌ها و مخاطراتی برای گسترش روابط تهران و بغداد داشته باشد. باوجوداین، به‌نظر می‌رسد توجه دو کشور به تهدیدهای مشترکی ازجمله تروریسم در منطقه که طی سال‌های اخیر با همکاری طرفین شکست داده شد، می‌تواند مسیر رفع چالش‌ها را فراهم کند.

منابع

۱. حاجی‌یوسفی و وفایی‌فرد، امیرمحمد و فرهاد (۱۴۰۳). «توازن‌گرایی در سیاست خارجی عراق در دوره پساداعش»، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۳۸، شماره ۲، صص ۹۰-۶۳.
۲. کیسین، کارل و دیگران (۱۳۸۲). جنگ آمریکا و عراق. ترجمه گروه مترجمان. تهران: انتشارات ابرار معاصر.
۳. وكالة الأنباء العراقية (۲۰۲۵). «الناطق باسم القائد العام يفصل مضامين وخطط وأهداف استراتيجية الأمن الوطني»، قابل دسترسی در: <https://ina.iq/235235--.html>
۴. وكالة الأنباء العراقية (۲۰۲۵). «الناطق باسم القائد العام يفصل مضامين وخطط وأهداف استراتيجية الأمن الوطني»، قابل دسترسی در: <https://ina.iq/234809--2025-2030.html>
۵. وكالة الأنباء العراقية (۲۰۲۵). «الناطق باسم القائد العام يفصل مضامين وخطط وأهداف استراتيجية الأمن الوطني»، قابل دسترسی در: <https://ina.iq/235176--.html>
6. Government of Iraq. (2020) "Iraq's Parliament Approves Government Program". Available at: <https://gds.gov.iq/iraqs-parliamentapproves-government-programme>.
7. Şendağ and Özdemir, Salih and Alper (2021). "Iraq Assessment 2020: Foreign Policy and Expectations", Turkey: Center for Middle Eastern Studies.

«پژوهشگاه مطالعات امنیت و پیشرفت» به منظور پاسخگویی به بخشی از نیازهای پژوهشی کشور در راستای تولید شناخت جامع از محیط امنیت ملی، پاسخگویی به نیازهای پژوهشی و مطالعاتی، انجام پژوهش‌های کاربردی و استقرار سیاست‌های پژوهش‌مبنا و تقویت فرآیند سیاستگذاری و حکمرانی کشور با رویکردی علمی و راهبردی تأسیس شد.

این مرکز در حال حاضر با چهار پژوهشکده «مطالعات راهبردی»، «ابرار معاصر تهران»، «مطالعات حکمرانی فرهنگی و اجتماعی» و «علوم و فناوری‌های نوظهور» در حوزه‌های سیاسی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، امنیت بین‌الملل و فناوری‌های نوظهور مشغول به فعالیت است.